

6 מתוך הכיתה

מותר האדם מהגוגל

יונתן פטאל

.....
יונתן פטאל הוא תלמיד בכיתה י"א בבית הספר התיכון
ליד האוניברסיטה (הליד"ה) בירושלים.
המחבר מודה לחברו ולאמו..

מערכת החינוך שלנו בבעיה. חלק גדול מהתלמידים חווה את בית הספר כמקום מיותר ומשעמם. חלק גדול מהמורים נשחק בעבודה בכיתות. בשורה תחתונה, קשה לומר למה בדיוק בית הספר מכין. עם זאת, חשוב לציין שלא הכול שחור. תוכני הלימוד חשובים בחלקם, מורים אחדים מצליחים לעורר השראה, ולתלמידים רבים יש לפחות מורה אחד שמשפיע עליהם ונותן להם "שיעור לחיים". בדברים הבאים אנסה להציע גישה לעיצוב מחודש של מערכת החינוך הממלכתית, שבה אני גדל ומבלה יותר משני שלישים מחיי. אני מקווה שהצעתי מצליחה לשמר את הדברים הטובים שמתרחשים במערכת החינוך ומציעה פתרון לחלק מבעיותיה.

תגבור המעיינות

מאחר שמערכת החינוך קשורה לחברה, לתרבות ולכלכלה, אתחיל את הדיון בתהליכים הגדולים שמתרחשים ממש מתחת לרגליים ובין האצבעות. אתחיל ואומר שהעולם שלנו משתנה בקצב מסחרר וקצב השינוי הולך וגובר. בכל עשור מתרחשות יותר פריצות דרך בהשוואה לעשור שקדם לו. קשה לדעת איך ייראה העולם בעוד עשר שנים,

ובקושי אפשר לנחש מה יקרה בעוד עשרים שנים. בינות מלאכותיות והתפתחויות טכנולוגיות מעצבות מחדש את דפוס החיים, העבודה, החשיבה והידע, ומערכת החינוך נדרשת להכין את תלמידיה לעתיד מעורפל ובלתי ידוע.

רוב הכישורים שנזדקק להם בעתיד אינם ניתנים ללמידה בבית הספר, למשל עבודת צוות, רגישות מוסרית, קבלת החלטות, עמידה בלחץ, קבלת ונתינת ביקורת, הרצאה רהוטה וסוחפת... אילו מקצועות לימוד בבית הספר מלמדים את כל זה?

מקצועות הלימוד נעשים בלתי רלוונטיים גם משום שהדיסציפלינות באוניברסיטה שמכתיבות אותם משתנות ומשתלבות, למשל ביולוגיה חישובית או כלכלה התנהגותית... יתר על כן, לימודים באוניברסיטה אינם מבטיחים לבוגרים עבודה טובה או עבודה בכלל. תעודת בוגר אקדמית כבר אינה תעודת ביטוח.

השינויים האלה קשורים לשינויים במעמדו של הידע. כזכור, "חמישה תלמידים היו לו לרכן יוחנן בן זכאי [...]. והוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס – בור סוד שאינו מאבד טיפה [...]. רבי אלעזר בן ערך – כמעין המתגבר [...]" (מסכת אבות, פרק ב, משנה ח). בעולם הגוגל שלנו כישורו של רבי אליעזר בן הורקנוס מאבד את מעמדו, בעוד שמעמד כישורו של רבי אלעזר בן ערך נוסק. חשוב הרבה יותר לתגבר את מעיין היצירתיות של בני הנוער מאשר את בורות הסוד שלהם. יצירתיות היא יכולת להמציא פתרונות לבעיות; לקשר בין רעיונות שונים באופן חדש ומפתיע; להחליף הנחות יסוד מקובלות בהנחות אחרות – כישורים חיוניים כיום יותר מאי-פעם. מותר האדם מהגוגל הוא היצירתיות שלו. האם בית הספר מלמד אותנו כיצד להיות יצירתיים?

ההוראה בבית הספר הנצמדת למקצועות הלימוד מטפחת את כישורו הפחות רלוונטי של רבי אלעזר בן הורקנוס – שינון. נכון, צריך ללמוד ידע כבסיס ליצירת ידע, אך אסור להסתפק בכך. תלמיד לומד לפחות עשרה מקצועות שונים, שעתים-שלוש בשבוע לכל מקצוע; בכל מקצוע יש "חומר" מוגדר היטב ומקובע על ידי בחינות

הבגרות. המצב הזה מאלץ את המורים להיצמד להוראה בסיסית, צמודת מערך שיעור, של "החומר", במקום להמריא ממנו לרמות גבוהות יותר. התוצאה היא חיזוק השינון והזנחת היצירתיות.

מדוע שלא נחבר בין מקצועות שכנים, למשל היסטוריה ואזרחות או תנ"ך וספרות? ובמקום "לכסות את החומר" בתנ"ך ובתרבות ישראל, מדוע שלא נתמודד עם שאלות ביקורתיות על מקורות אלה, למשל כיצד מקורותינו התייחסו לזרים וכיצד אנחנו מתייחסים אליהם כיום? ומדוע שמטלת סוף השנה לא תהיה "הביעו ונמקו את דעתכם בסוגיה..."? ומדוע שלא נגדיר "טיפוח כישורי חשיבה ביקורתית על טקסטים קנוניים" כמטרת חינוך מרכזית ונזמין את התלמידים לשאול שאלות "לא מקובלות" על טקסטים מקודשים ולהשיב עליהן?

בקיצור, במקום להעמיק את בורות הסוד עלינו לתגבר את המעיינות המתגברים ולעודד את התלמידים ליצור רעיונות מקוריים ולבטא אותם.

עקרונות מנחים לבית הספר של מחר

נקודת המוצא של בית הספר של העתיד היא שמטרת החינוך העיקרית תהיה טיפוח כישורים, בעיקר יצירתיות, ולא הקניית ידע. העקרונות המנחים שלו יהיו:

בחירה. בית הספר יעניק לתלמידיו חופש בחירה גדל והולך לאורך שנות הלימודים. כאשר תלמיד בוחר מה ללמוד ואיך ללמוד את מה שבחר, הנכונות שלו להשקיע בלמידה גוברת. תלמידים וכושרים רבים אומרים לי שהם מרגישים "בורג קטן במערכת גדולה" ושאם היו מאפשרים להם לבחור מה ואיך ללמוד, תחושת האנושיות שלהם הייתה מתחזקת.

תכנים. התלמידים יוכלו לבחור בין תחומים ונושאים רב-תחומיים מגוונים ומרתקים. העיקרון הוא: תכנים קרובים לחיי התלמידים, תכנים שהתלמידים חווים כמעניינים ובעלי משמעות עמוקה עבורם.

הוראה. רק חלק קטן מההוראה יהיה פרונטלי. רוב ההוראה תעודד ותאפשר לתלמידים לשאול, לדון, לחקור ולנהל את הלמידה שלהם. ועוד: ההוראה צריכה להתאים עצמה עד כמה שניתן לכל תלמיד; כל תלמיד זקוק להוראה המתאימה למצבו ולדרך הלמידה שלו.

מורה. מורה מטפח כישורים צריך להימצא בקשר קרוב עם תלמידיו. הוא אינו מקנה ידע מעל הבמה, אלא תומך בהתפתחות של התלמידים באמצעות יחסים אישיים. ועוד: גם המורה צריך להתעניין בתכנים שאותם הוא מלמד ובכישורים שאותם הוא מטפח, ולכן צריך לתת לו את מידת החופש שניתנת לתלמידים – לבחור את התכנים ואת הכישורים שהוא רוצה ללמד, להדגיש מה שנראה לו חשוב וללמד בסגנון המתאים לו.

הנהלה. כמו שניתן לתלמידים חופש ללמוד ולמורים חופש ללמד, כך יש לתת למנהלים חופש לנהל.

הם צריכים להיות שותפים בכירים בעיצוב החזון ותוכנית הלימוד של בית הספר ובניהול השוטף שלו.

במקום להעמיק את בורות הסוד עלינו לתגבר את המעיינות המתגברים ולעודד את התלמידים ליצור רעיונות מקוריים ולבטא אותם.

כישורים לטיפוח

מהם הכישורים החשובים ביותר לדעתי שבית הספר של העתיד צריך לטפח? אני מציע ארבע סוגי כישורים:

כישורים אקדמיים: קריאה מעמיקה, כתיבה רהוטה, פרשנות מושכלת של טקסטים, איתור, עיבוד ויישום של מידע, שאילת שאלות, ניסוח השערות, פתרון בעיות ועוד.

כישורים אישיים: קבלה של ביקורת והעברה של ביקורת, קבלת החלטות, ניהול רגשות, יצירתיות, חתירה לחיים מאושרים ומשמעותיים ועוד.

כישורים חברתיים: יצירת קשרים חבריים מיטיבים, עבודת צוות, הובלת שינוי, דיבור לפני קהל, קריאת "יחסי הכוחות", איתור בעיות חברתיות, התמודדות עם בעיות חברתיות, קבלת השונה ועוד.

כישורי חיים: לבשל אוכל בריא, לבצע תיקונים, לקנות בשיקול דעת ועוד.

מי מבטיח שהכישורים האלה לא יתיישנו כמו המידע? כאמור, קשה לדעת בוודאות. עם זאת, ההנחה היא שקצב ההתיישנות של הכישורים איטי בהרבה מזה של המידע. כל עוד נדאג לבית ולמשפחה שלנו, לכישורי החיים יהיה ערך; כל עוד יהיו אקדמיה, מדע, מחקר ופיתוח, לכישורים האקדמיים יהיה ערך. כל עוד יהיו "בני אדם", לכישורים האישיים והחברתיים יהיה ערך.

איך זה יעבוד? כיצד נפתח את הכישורים המבוקשים?

בכל שנה תלמידים בחטיבת הביניים ובתיכון יכחרו בעצה אחת עם המורים ארבעה כישורים שאותם הם ירצו לפתח מתוך "סל כישורים". את הכישורים האלה הם יפתחו בשיעורים ובפעולות המיועדות לכך,

חלקן קבוצתיות וחלקן אישיות. יש לזכור שגם פעילויות חוץ-בית-ספריות מעשירות ומפתחות, ובית הספר צריך ליזום אותן או, כאשר הן אינן יוזמה שלו, לעודד את התלמידים להשתתף בהן.

תלמידים ובוגרים רבים אומרים לי שהם מרגישים "בורג קטן במערכת גדולה" ושאם היו מאפשרים להם לבחור מה ואיך ללמוד, תחושת האנושיות שלהם הייתה מתחזקת.

כישורים שונים דורשים תנאים שונים. למשל לכישור עבודת צוות דרושים שיעורים קצרים של הגדרת היעד והנחיות לביצוע, ו"זמן חופשי" רב לביצוע היעד שעליו החליט הצוות. בכל שנה אחד מהכישורים יילמד מחוץ לבית הספר ובשיתוף עם בית

ספר ממגזר אחר, למשל חרדי או ערבי. הפגישות הכי טובות עם "אנשים שמעבר לגדר" הן של עשייה משותפת.

בנוסף, בכל שנה אחד מהכישורים יילמד באנגלית. במקום להכין את התלמידים לבחינות בגרות שונות בשפה האנגלית, נלמד אותם לנהל שיחה, לקרוא מאמר, להתווכח – הכול באנגלית.

חינוך גופני יילמד במשך שעה בכל יום. חינוך גופני מקנה כישורים בעלי ערך, החל מקואורדינציה וכלה בשיתוף פעולה, ואין מניעה שטיפוח כישורים אחרים יעזור בספורט ככלי חינוכי. למשל, כדי ללמד עבודת צוות, דרך אחת היא לשחק במשחק כדור ולנתח את הדינמיקה הקבוצתית במהלכו.

בבית הספר של העתיד יהיה מקום לפיתוח כישורים ספציפיים יותר שתלמידים יבחרו בהם, מג'אגלינג עד צפייה בטלסקופ, בהיקף שעות מצומצם יותר בהשוואה לארבעת הכישורים המרכזיים.

יום אחד בשבוע יוקדש לסוירים, להרצאות אורח ולפעילויות אחרות מחוץ לבית הספר. כך, רצף הלמידה השוטף לא יופרע על ידי הפעילויות החד-פעמיות. ניתן לאפשר גם לתלמידים לקחת אחריות על חלק מהמימם הפנויים, ולארגן בהם ימי התנדבות או ימי גיבוש.

הצעה לשנת לימודים

תלמיד ישראלי ממוצע לומד למעלה מעשרת אלפים שיעורים במהלך 12 שנות הלימוד שלו. עשרת אלפים שיעורים נותנים למורים מקום לשאפתנות חינוכית, להצבת יעדים שאינם מובנים מאליהם ולהשגתם. בכלל זה, אפשרי ללמד את התלמידים דרכים לחיים מאושרים יותר. פרופסור לורי סנטוס מאוניברסיטת ייל עושה את זה. היא מביאה לסטודנטים שלה בכל שיעור שיטה אחרת לחוות אושר או סיפוק. היא מנסה את השיטות האלה ביחד עם הסטודנטים שלה, והם ממלאים "יומן אושר" שבו הם מתעדים את השינוי בהרגליהם וחושבים עליו.

הנה לנו דוגמה למבנה אפשרי אחד של שנת לימודים. הכיתה תתחיל בהגדרה משותפת של אושר; תתמודד בכל שיעור עם טקסטים

ומקורות אחרים שדנים באושר; ותתנסה בדרכים שונות לחיים מאושרים. היא תצא לכמה סיורים במהלך השנה, למשל למנזר השתקנים או לפגישה עם פסיכולוג מומחה בתחום זה. המורה, בשיתוף הכיתה, יעצב את המטלות השונות ואת

בכל שנה
תלמידים בחטיבת
הביניים ובתיכון
יבחרו בעצה
אחת עם המורים
ארבעה כישורים
שאותם הם ירצו
לפתח מתוך "סל
כישורים".

עבודת הגמר, וימלא גם הוא "יומן אושר". השאיפה היא ליצור חוויה בלתי נשכחת למורה ולתלמידים, חוויה שתשפיע על החיים הבוגרים.

ומי ילמד איך משיגים אושר? מורה המטפח את הכישור לאושר באמצעות מדעים רלוונטיים (פסיכולוגיה, פילוסופיה, רפואה ועוד) והתנסות. מה שחשוב יותר מהידע שלו הוא שיהיה אדם נעים הליכות, תקשורתי, מעורר השראה – ומאושר. זאת ועוד, המורה הוא זה שיכנה את תוכנית הלימודים,

בשיתוף עם מורים אחרים שמטפחים את אותו כישור, ובהתייעצות עם מומחים בתחום.

ומה עם הבגרות?

בחינות הבגרות במתכונתן הנוכחית מטפחות בעיקר שינון של החומר. אנחנו זקוקים ל"בחינות" המעריכות ומקדמות כישורים אחרים. בכיתות י"א וי"ב התלמידים יפתחו שמונה כישורים, ארבעה בכל שנה. הם יכינו עבודות גמר המשקפות את הכישורים האלה ויקבלו עליהן משוב מילולי מפורט ומקיף ולא הערכה מספרית. העבודות לא יבוצעו בסוף השנה אלא במהלכה כדי לפזר את המאמץ. מתוך שמונה עבודות, התלמידים יבחרו ארבע מרכזיות וארבע משניות, ובהתאם לכך יוערכו בתעודת הבגרות.

שיחות הערכה עם מורים ועם תלמידים טובות בהרבה מציון מספרי. השאלות החשובות ביותר בעיני בשיחות כאלה הן: "האם

אתה מרגיש שלמדת משהו משמעותי במהלך העבודה? האם פיתחת כישורים חשובים בעיניך? האם יש לך סיפוק מהתהליך שעברת?"

לסיכום

חוק מטרות החינוך מגדיר 11 מטרות למערכת החינוך. זהו לדעתי מקרה קלאסי של "תפסת מרובה לא תפסת". כדי להשיג מטרות חינוך יש לצמצם את מספרן ולהתמקד במטרות שנבחרו. אני חושב שהמטרה העיקרית צריכה להיות "כישורי חיים" במובן הרחב של המושג – כישורים החיוניים לחיי התלמידים והבוגרים. ניסיתי להגדיר כמה כישורים כאלה ולהראות כיצד לפתח ולהעריך אותם. נכון, "תעודת הבגרות" שאני מציע אינה מתאימה לדרישת האוניברסיטאות, אבל תפקיד בית הספר אינו לברור תלמידים לאוניברסיטאות. פיתוח "כישורי חיים" שהתלמידים משתתפים בבחירתם יועיל לחברה ויועיל מאוד לתלמידים עצמם. אני בטוח שתלמידים כאלה יתרמו יותר לחברה ויהיו מאושרים יותר – יותר ממני ומחבריי החורשים עכשיו את החומר של חמש יחידות במתמטיקה.

אירועים ותוכנות

רז גרסלר, איתמר מרטון ועידו טמיר

רז גרסלר, איתמר מרטון ועידו טמיר הם תלמידי כיתות ט' בבתי ספר במרכז הארץ. הם נפגשו במרכז לתלמידים מחוננים "רבדים" בשוהם.

אנחנו, רז גרסלר, איתמר מרטון ועידו טמיר, שלושה תלמידים בכיתות ט' משלושה בתי ספר שונים בארץ. נפגשנו במרכז לתלמידים מחוננים "רבדים" בשוהם, בהנחיית פטריק ביתן. במסגרת זו יזמנו דיון מתמשך ומונחה בשאלה האם ההוראה והלמידה בבתי הספר שלנו ובכלל מתאימות לצרכים ולאתגרים של בני נוער במאה ה-21. כל אחד מאיתנו חווה אירועים שונים בבית הספר שלו שמהם הוא הבין אילו דברים צריך ואפשר לשפר שם. את האירועים האלו ואת התוכנות שהפקנו מהם אנחנו משתפים כאן.

אירועים

- בכיתה ח' בבית הספר שלי למדנו אסטרונומיה כחלק משיעורי מדעים. המורה למדעים, שלימדה בדרך כלל את רוב הנושאים בצורה שטחית ומשעממת, התלהבה מאוד מהנושא הזה ויצרה דיונים מרתקים ובלתי נשכחים. לפתע כמעט כל התלמידים בכיתה החלו להתעניין באסטרונומיה. גם תלמידים שלא מקשיבים בכיתה ונכשלים במבחנים, נסחפו והתחילו להשתתף בשיעורים, לענות

על השאלות של המורה ולשאלו שאלות בעצמם. גם במבחנים שלהם ניכר שינוי והם קיבלו ציונים טובים ואף גבוהים.

- בעקבות תוכנית לימודים במתמטיקה שהתנהלה מחוץ לבית הספר גיליתי שניתן ללמוד מתמטיקה בדרך אחרת. לפני שלמדנו את הבעיות והפתרונות, למדנו מי המציא אותם ולמה; הבנו למה שימשו הנוסחאות או ולמה הן יכולות לשמש היום. כתוצאה מכך לימודי המתמטיקה בכיתות בתוך בית הספר נראים לי היום חסרי משמעות. אנחנו לומדים את החומר בלי הקשר או סיבות ולא מבינים איך, אם בכלל, החומר החדש קשור למשהו שכבר למדנו או אם אנחנו יכולים ליישם אותו בחיי היומיום.

- בשנה שעברה החליטו בבית הספר שלי לשנות את שיטת הלמידה בלשון ולהתחיל ללמוד בקבוצות. לאחר שהנושאים הוצגו בכיתה על ידי המורה, התלמידים תרגלו אותם בקבוצות. וכאשר תלמיד לא הביין משהו, תלמיד אחר עזר לו. למרות שהשיטה אמורה להיות טובה יותר מאשר השיטה הרגילה, היו בה כמה בעיות. רוב התלמידים דיווחו שלא טוב להם בקבוצה שלהם. חלקם התקשו להתקדם בלימודים בגלל תלמידים בקבוצתם שלא איפשרו להם ללמוד בשיעור. חלקם היו חסרי חשק ללמוד בגלל שלא היה להם רצון לתרום זה לזה ורצון ללמוד ביחד עם התלמידים בקבוצתם. לאחר זמן מה הגיע המבחן הראשון והסתבר שרוב התלמידים בשכבה קיבלו ציונים נמוכים ואף נכשלו, גם תלמידים שכדרך כלל מקבלים ציונים גבוהים. הדבר חזר גם במבחנים הבאים וכתוצאה מכך הורים רבים התלוננו ובית הספר החליט לבטל את שיטת הלמידה בקבוצות.

תובנות

התובנה המשותפת משלושת האירועים היא שיש צורך לבחון ולהגדיר מחדש מהו תפקידה של מערכת החינוך. את התפקיד הזה נגדיר מנקודת מבטנו, כתלמידים. אבל חוץ מתובנה כללית זו, כתבנו תובנות ממוקדות יותר מכל אחד מהאירועים.

תובנות מהסיפור הראשון: מסיפור זה ניתן להבין שני דברים. תלמידים, בלי יוצא מן הכלל, לומדים טוב יותר כשהחומר מעניין אותם; כאשר המורה מתעניין ומתלהב הוא מלמד טוב יותר. וכשהתלמידים מתעניינים וגם המורה מתעניין נוצר שיח פורה בכיתה. האם מערכת החינוך הכשירה את המורה הזאת, הנלהבת לאסטרונומיה, בצורה שונה? כנראה שלא, שהרי היא העבירה את השיעורים האחרים באופן יבש ומשעמם. כך שגם המורים וגם התלמידים צריכים להתעניין מאוד בנושאי השיעור. אבל אנחנו, התלמידים, מתקשים להתעניין בנושאי השיעורים כי אין לנו אפשרות לבחור מה ללמוד.

כאשר המורה מתעניין

ומתלהב הוא

מלמד טוב יותר.

וכשהתלמידים

מתעניינים וגם

המורה מתעניין

נוצר שיח פורה

בכיתה.

אנו לא לומדים את מה שמעניין אותנו ולכן אנו לא לומדים טוב. וכאשר אנחנו לומדים משהו שלא מעניין אותנו, ובעקבות כך אנחנו לא לומדים טוב, אנחנו נחשבים לתלמידים שלא אוהבים ללמוד, לתלמידים שלא משקיעים.

אחד המאמרים שקראנו במהלך הדיון שלנו היה מאמרו של אלפי קון "עשר אמיתות ברורות שעדיף שלא נתעלם מהן" (ב-*American School Board Journal*, אפריל 2011). הוא כתב שם שרמת ההבנה והזיכרון של רעיון כלשהו גדולה פי שלושים

כאשר הילדים מתעניינים בו. בהמשך הוא הדגיש שתי נקודות: כאשר מטלה מלחיצה או משעממת, הסיכוי שנבין ונזכור אותה הוא קלוש; אנשים מוכנים להשקיע בנושא שמעניין אותם.

אבל לא מספיק שתלמידים יתעניינו בחומר ובעקבות כך ילמדו אותו טוב. גם המורה צריך להתלהב מהחומר ולהבין אותו כדי להצליח להלהיב את התלמידים. כאשר המורה אינו מתעניין במה שהוא מלמד, חוסר העניין שלו מועבר לתלמידים, ואז השיעורים בכיתה לא מגיעים לרמה גבוהה והתלמידים לא ממצים את היכולת שלהם. כשהמורה מבין את החומר ומתעניין בחומר, הוא מרגיש "בבית", מלמד היטב ומקבל

חוויה חיובית מההוראה. במאמר "זה תלוי בנו, מורים ומנהלים" כתבו דני פסלר ודפנה הרץ: "בית הספר צריך לפעול להגדלת אפשרויות הבחירה של התלמידים והמורים, שכן עצם הבחירה תורמת להעצמת הקשר בין התלמיד והמורה לתחום הנלמד."

לסיכום, בית הספר צריך להביא בחשבון שבחירה היא בעלת חשיבות גבוהה גם לתלמידים וגם למורים. כאשר מורים ותלמידים מתעניינים, הם מביאים להישגים בהוראה ובלמידה. כאשר המורה בוחר ללמד מקצוע שמעניין אותו, הוא מתאמץ ומשתדל יותר לעניין ולהביא נושאים חשובים ומרתקים לשיעור. כתוצאה מכך, התלמידים, גם אלה שלא אוהבים את המקצוע, נדבקים בהתלהבות של המורה. במצב הזה השיעור מגיע לרמות גבוהות ביותר.

תובנות מהסיפור השני: כאשר חומר הלימוד משמש אותנו בחיי היום יום שלנו אנחנו מבינים טוב יותר את מה שלמדנו. מובן שלא כל נושא שנלמד יכול בקלות להיות בר שימוש עבורנו כיום, אולם זו המשימה החשובה ביותר בהוראה ובלמידה – למצוא כיצד אפשר לקשור את הנושא החדש לשימוש מידי בחיים. לשם כך צריך להבין את החומר ולא רק לשנן אותו. להבין מהיכן הוא הגיע ולהכניס אותו להקשרים שונים – הקשרים היסטוריים, תרבותיים, מקצועיים ומעשיים. כל אלה יבטיחו שהחומר הנלמד אכן ייקלט ברמה הגבוהה ביותר.

כיום בבית הספר לא מלמדים אותנו בשביל שנבין, וכמעט שום דבר ממה שאנחנו לומדים לא משמש אותנו ולא מתקשר לחיי היומיום שלנו. רוב השיעורים מתנהלים באמצעות כתיבת הדברים שהמורה כותב על הלוח, העתקה מהספר או מהאינטרנט. זהו שינוי; זו לא הבנה. ישנה חשיבות גדולה להסביר לתלמידים מה החשיבות בלמידת החומר וכיצד הוא יכול להיות שימושי עבורם. חשוב להנחיל את השימוש בחומר הנלמד כאן ועכשיו. כאשר התלמידים יודעים איך להשתמש בחומר בחיי היום יום שלהם, או מה החשיבות שלו בעבורם, הם ילמדו אותו.

"המשמעות של ידע הנוצרת בתהליך ההבנה נובעת משתי

זיקות: זיקה מושגית וזיקה קיומית. בזיקה הראשונה הלומד מכונן בהבנתו קשר בין מושגים בתחום ידע מסוים. בזיקה השנייה הלומד מכונן בהבנתו קשר בין הידע לבין עצמו. כך כתב יורם הרפז במאמרו "תנאים ללמידה משמעותית". המשמעות של המשפט היא שיש שתי דרכים לגרום לידע לקבל משמעות עבור הלומד. הדרך הראשונה היא לקשר בין הידע החדש לבין ידע קודם שהלומד למד בעבר. הדרך השנייה היא לקשר בין הידע החדש לבין עולמו של הלומד.

תובנות מהסיפור השלישי: למה השיטה של לימוד בקבוצות לא הצליחה? בגלל שהתלמידים לא הרגישו שייכים לקבוצתם ולא היה להם חשק ללמוד ולתרום לה; בגלל שהתוכן ואמצעי הבחינה לא התאימו לשיטת הלימוד, ובעיקר בגלל שבית הספר החליט לעשות את השינוי לבדו, בלי להתחשב ברעות של התלמידים.

כאן המקום להדגיש שאחד הגורמים המרכזיים שלא הובא בחשבון על ידי בית הספר היה להפוך את ההורים והתלמידים לשותפים ליצירת השינוי. שינויים לא קורים בקלות. צריך לעבוד בשבילים ולהכין את השטח לקליטתם. הנהלת בית הספר לא יכולה להחליט על שינוי ולצפות שהוא יהפוך להצלחה מסחררת בלי שיתוף הפעולה של כל הגורמים הרלוונטיים.

**בית הספר
צריך להביא
בחשבון
שבחירה היא
בעלת חשיבות
גבוהה גם
לתלמידים וגם
למורים.**

במאמר של ד"ר מוטי טליאס, מומחה למדיניות ציבורית, "שיתוף פעולה בין בית הספר לסביבה", הוא כתב: "בעבר הייתה נטייה לראות בבית הספר מערכת סגורה, ואילו היום הולכת ומתגבשת הסכמה ששאלת הצלחתו של בית הספר תלויה בין היתר ביכולתו לקיים קשרים פוריים

עם סביבתו." כלומר, כשבית הספר רוצה לעשות שינוי, למשל לשנות את שיטת ההוראה, הוא צריך להיעזר בגורמים שונים בסביבתו. אבל לא תמיד בית הספר יכול להיעזר בגורמים חיצוניים, ולפעמים שיתוף

הפעולה הזו יגזול יותר משאבים ממה שבית הספר מוכן להשקיע. לכן, בית הספר חייב לשתף פעולה עם הגורמים שעליהם הוא משפיע: מורים, תלמידים והורים – "משולש הזהב". בית הספר צריך לשמוע את דעתם, את החששות שלהם, את ההתנגדויות שלהם ואת ההצעות שלהם לשיפור. בשביל לגרום ללמידה משמעותית, בית הספר צריך לשנות את האקלים שלו לכוה המאפשר שיתוף פעולה בין כל מי שיכול להשפיע ולעזור. בית הספר צריך לייצר שיח בין כל האנשים אשר מושפעים מפעולותיו בשביל להצליח לעשות שינויים ולהגיע למצוינות חינוכית.

**כאשר חומר
הלימוד משמש
אותנו בחיי
היום יום שלנו
אנחנו מבינים
טוב יותר את
מה שלמדנו.**

בית ספר שלא מאפשר שיח פעיל ושיתוף פעולה בינו ובין התלמידים יכול להביא את הרעיונות הנהדרים והחשובים ביותר, אבל הם ייכשלו בגלל חוסר שיתוף פעולה, חוסר סינרגיה, חוסר סבלנות וחוסר הבנה. בית הספר שתארגנו לא הכין מראש את התלמידים לקראת השיטה ועל כן הם היו מופתעים ושלייליים לגביה. בית הספר לא נעזר בתלמידים ולא נעזר בהורים, ואולי גם לא במורים, לשפר ולשנות את הלמידה כאשר היא נתקלה בבעיות, אלא כפי שהוחלט להתחיל בשיטה חדשה כך גם הוחלט לפסול אותה – בלי שיחה ובלי שיתוף פעולה. ובמקרה כזה כולם מפסידים.

המלצות

מכל התובנות שלנו, אנחנו יכולים לנסח הצעה שעונה על התובנה המרכזית שלנו, לבחון ולהגדיר מחדש את תפקידה של מערכת החינוך.

מובן שהמטרה הגדולה של מערכת החינוך, כמו כל מוסד אחר, היא להגיע לרמה הגבוהה ביותר, כלומר להגיע ללמידה בצורה הטובה ביותר.

מהי צורת הלמידה הטובה ביותר? לפי פירמידת היכולות הקוגניטיביות של בנג'מין בלום, אנליזה, סינתזה והערכה הן שלוש רמות היכולת הגבוהות יותר בלמידה. אנחנו, כתלמידים, מעריכים שהיום בבתי הספר שלוש הרמות הללו מהוות רק כ-30 אחוזים מהלמידה ואילו שלוש רמות היכולת הנמוכות יותר מהוות כ-70 אחוזים מהלמידה. תפקידה של מערכת החינוך צריך להיות הפיכת הפירמידה, כך שהרמות הגבוהות יהיו 70 אחוזים מהלמידה והרמות הנמוכות יהיו 30 אחוזים ממנה. כיום בית הספר מגיע בעיקר לשלב הראשון – ידע. בית הספר "מאלף" את התלמידים לזכור חומר ולהקיא אותו במבחן. להערכתנו, אפילו מוסדות ברמה גבוהה יותר מגיעים רק לשלב השלישי – יישום. מערכת החינוך צריכה לדאוג לכך שבתי הספר יגיעו לרמות הגבוהות יותר של הלמידה. דמיינו שבגרות באזרחות לא תהיה מבחן. במקומו, התלמידים יתבקשו ליצור מדינה מתפקדת – סינתזה – על בסיס מה שלמדו והבינו בשנים קודמות. בסוף תהליך

היצירה על התלמידים יהיה למצוא את הבעיות במדינה שיצרו ובכך ימלאו את השלב האחרון של הפירמידה – הערכה. הציון של התלמידים יתבסס על ההערכה, כי בסופו של דבר זה מה שאנחנו רוצים; אלה הכלים והחוויות המכוננות שאנחנו רוצים שישפיעו עלינו ועל דמות הבוגר הרצוי של מערכת החינוך.

בשביל זה לא צריך להמציא את הגלגל מחדש. כבר היום במרכז לחוננים שבו אנחנו לומדים מיושמים כמה מהעקרונות

שהיינו רוצים שבית הספר יישם. למשל, המורים מומחים בתחומים שהם מלמדים. בכל שנה ישנם כמה קורסי בחירה ובשנה התשיעית התלמידים יוצרים בעצמם את המערכת.

למרות שהמרכזים לתלמידים מחוננים הם התחלה טובה, צריך ללכת מעבר להם בעזרת כמה עקרונות:

- חופש בחירה לתלמיד.
- שיתוף פעולה בין בית הספר, ההורים והתלמידים.
- ביסוס הבנה.
- קיום שיח פעיל בכיתה.
- התלהבות מהחומר.
- הצבת אתגרים ממשיים לתלמיד.
- פתיחות לרעיונות חדשים.
- שינוי שיטת ההערכה.
- לימוד תוכן מעשיר שהוא לא בהכרח חלק מתוכנית הלימודים.
- פיתוח יצירתיות וסקרנות אצל התלמיד.
- ללמד ללמוד.

**בית ספר שלא
מאפשר שיח פעיל
ושיתוף פעולה בינו
ובין התלמידים יכול
להביא את הרעיונות
הנהדרים והחשובים
ביותר, אבל הם
ייכשלו בגלל חוסר
שיתוף פעולה.**

אז איפה להתחיל?

אנחנו מבינים שלא ניתן לשנות את מערכת החינוך לחלוטין, לכן אנחנו מציעים צעדים קטנים בתור "פיילוט".

אפשרות ראשונה: בכל יום להוסיף שעה אחת בסוף הלימודים שבה ילמדו נושא העשרה. הנושא יבחר על ידי התלמידים וילמד אותו מורה (חיצוני או פנימי) שיעביר אותו בצורה חווייתית ומשמעותית. אם תוכנית זאת תצליח יהיה ניתן להרחיבה למקצועות הלימוד הרגילים.

אפשרות שנייה: יצירת פלטפורמות דיגטליות אשר יהיו נגישות לכל התלמידים והמורים ואשר ישמשו בסיס להרחבה ולהעשרה בחלק מפרקי הלימוד במקצועות שונים. הדבר מחייב תקציב מתאים. אנחנו יוצאים מתוך הנחה שעצם השימוש בפלטפורמות שהדור שלנו אוהב להשתמש בהן ייצור מוטיבציה ללמידה.

אפשרות שלישית: לאפשר עצמאות למנהלי בית הספר ביסודי ובחט"ב ליצור תוכנית מערכתית ספירלית להעשרה ולהרחבה בשלושה מקצועות במהלך שנת הלימודים, ולהקנות לתלמידים במסגרת הזאת את העקרונות שצינו לפני כן.

לסיכום

במסגרת שיעור במרכז למחוננים החלטנו לחקור את מערכת החינוך והבעיות שבה. מכיוון שאנחנו תלמידים ואנחנו לומדים בבית ספר, הבנו שאנחנו יכולים לכתוב את הבעיות שאנחנו נתקלנו בהן בבית ספר, כלומר את הסיפורים והחוויות האישיות שלנו משם.

כתבנו את ההשלכות של הבעיות האלו עלינו, התלמידים. למשל שבבית הספר שאליו אנחנו הולכים היום, אנחנו לא לומדים דברים חדשים, ולא לומדים דברים משמעותיים ומעניינים. אנחנו לא חוזרים הביתה מבית הספר עם יותר ידע מאשר זה שאיתו הגענו בבוקר לבית הספר.

ובסוף הצענו פתרונות פשוטים לבעיות שלנו, שבתי הספר שלנו ומערכת החינוך כולה יוכלו ליישם.

כלומר בכל סיפור שהצגנו כאן, הראינו איך השינויים הנדרשים לצורך למידה משמעותית הם שינויים קטנים, שלא דורשים תקציבים מנופחים ולא תוכניות בינלאומיות. הם דורשים הבנה והכוונה ללמידה מצד גורמים שמבינים את הדקויות המבדילות בין למידה ללמידה משמעותית.

התובנה המרכזית שלנו היא שצריך להגדיר מחדש את תפקידה של מערכת החינוך. התפקיד שאנחנו הגדרנו למערכת החינוך הוא לגרום שבמקום ש-70 אחוזים מהמאמץ של מערכת החינוך יוקדש לשלבים הנמוכים יותר בפירמידת היכולות הקוגניטיביות של בלום, המאמץ יושקע בללוות את התלמיד דרך כל שלבי הפירמידה. בהתייחס למודל של משולש הזהב, תלמיד, מורה והורה, שלושת הגורמים חייבים להיות שותפים לדגש בחינוך על יצירת יש מאין. כולם ביחד צריכים להפוך את הלמידה ממצב של העברת ידע למצב של יצירה, ממצב של חוסר עניין וחוסר הבנה למצב של משמעות, ממצב של לפעול לכד למצב של שיתוף פעולה, מלמידה ישנה ומקובעת ללמידה חדשנית ופתוחה.

מקורות

הרפז, י' (2019). תנאים ללמידה משמעותית. בתוך: הרפז, י', פרט אחד קטן: מטרת החינוך – מאמרים מועד ב'. בני ברק: ספרית פועלים, עמ' 153-164.

טליאס, מ' (2011). שיתוף פעולה בין בית הספר לסביבה. מכון אבני ראשה.

פלסר, ד' והרן, ד' (2014). זה תלוי בנו, מורים ומנהלים. בתוך: הד החינוך.

קון, א' (2011). עשר אמיתות ברורות שעדיף שלא נתעלם מהן. מתוך:

American School Board Journal

החופש ללמוד

נעם פלד

.....

נעם פלד הוא תלמיד בכיתה י"ב בבית הספר הריאלי בחיפה.

בשנים האחרונות מתקיימים דיונים רבים בנושא עתיד מערכת החינוך הישראלית והעולמית. לאחר תהליך ארוך של הפנמה, נראה שהמתדיינים מבינים שמערכת החינוך לא השתנתה במאות השנים האחרונות והיא חייבת להשתנות. ניצנים של שינוי מופיעים בשנים האחרונות פה ושם, אך מבחינתי ומבחינתם של תלמידים רבים אחרים – מאוחר מדי ומעט מדי. בתור תלמיד במערכת החינוך הישראלית, המתוסכל כבר כמעט 12 שנים משיטות הלימוד המיושנות, בוער בי לכתוב על השינוי שאני מייחל לו.

העולם מציע לנו אינסוף אפשרויות – מאכלים, בגדים, מגורים, מקומות עבודה ודרכי חיים – אך דרך לימוד אחת ואחידה. המעבר מעולמה האחיד והצר של מערכת החינוך לעולם הפתוח, העשיר והמגוון, הוא מעבר לא פשוט. אין פלא שבוגרי בית ספר רבים כל כך מתקשים להסתדר בחיים שלאחר בית הספר. גיל ההתבגרות הוא גיל מעצב, וכאשר מעצבים אותנו בעזרת אפשרות אחת, אנחנו חוטפים הלם כאשר אנחנו נזרקים אל החיים האמיתיים מרובי האפשרויות. מערכת החינוך היא הבעיה היסודית שלנו. היא מנטרלת את רצוננו לחשוב בכוחות עצמנו וליצור, ומרגילה אותנו לשבת בשקט במקום סגור, לציית, להיבחן ולהתחרות זה בזה.

דרך הלימוד שבה מורה עומד מול כיתה של שלושים-ארבעים תלמידים ומכתיב לה "סיכום שיעור" חייבת לעבור מהעולם. אין סיבה שהמורה יעביר לנו ידע מעובד כאשר אנחנו מסוגלים להגיע לידע בלחיצת מקש ולעבד אותו בכוחות עצמנו. ההכתבות של המורים אינן מאפשרות לנו לשאול שאלות ולחשוב באופן עצמאי; הן לא מכינות אותנו לחיים שבהם נדרשת חשיבה כזו. וכאשר מורה נועז רוצה לשנות את דרך הלימוד, התלמידים עצמם אינם נותנים לו; הם כל כך התרגלו לדרך הלימוד הישנה. הם מצפים לקבל מהמורה פסקאות מנוסחות היטב, וכאשר הוא מצפה מהם לחשוב בכוחות עצמם, הם מבולבלים וחסרי אונים. לא פעם ראיתי את חבריי לכיתה פשוט לא מסוגלים לסכם קטע שהם קוראים ולזקק ממנו את העיקר. כן, כאשר אנחנו מורגלים במשך שנים לדרך לימוד אחת ואחידה, אנחנו פשוט לא מסוגלים לסטות ממנה. ולכן כאשר אנחנו מנסים לסגור את הפער עם החיים, חיים שמצפים מאיתנו ללמוד, לחשוב וליצור בכוחות עצמנו, קשה לנו כל כך.

כאשר ילדים נכנסים אל מערכת החינוך בכיתה א' הם נרגשים ושמחים להיות "גדולים", אך הם מגלים מהר מאוד שבמקום ללמוד בדרכם שלהם וליהנות מהלמידה הם צריכים לשבת בשקט, שיעור אחר שיעור, ולשמוע מורות מדברות. אין להם רשות להגיב כרצונם ולא לשתף את חבריהם בחוויות שלהם – דברים שכל ילד רוצה לעשות. המעבר מחופש מרבי למקום שבו אפילו לצחוק אסור, הוא נורא. למה ילד קטן, חופשי ומאושר, צריך להסתגל לדבר כזה?! והמעבר הזה אינו הדרגתי אלא פתאומי. כל שינוי בחייו של ילד בגיל כזה יכול לשנות את חייו, ולכן עליו להיעשות בהדרגה – אם הוא בכלל צריך להיעשות.

לדעתי, בית הספר היסודי צריך להניח את התשתית ללימוד אחר, שבו לילד יש אפשרויות רבות והוא יכול לגלות את החוזקות שלו. כל ילד צריך לקבל יחס אישי כדי לחשוב שגם לו יש סיכוי. לא טוב לפתח תחרות בגיל כל כך צעיר באמצעות בחינתם של כל הילדים

בשיטה אחידה. בתחרות כזאת המנצחים ידועים מראש; הם אלה שהשיטה האחידה מתאימה להם. אלה שמנצחים בבית הספר מקבלים ביטחון עצמי שיסייע להם להמשיך ולנצח בחיים, ואלה שמפסידים בו מאבדים ביטחון עצמי, מה שיזיק להם בחיים שבהם הם ימשיכו להפסיד.

שם המשחק הוא לימוד גמיש ומותאם לכל תלמיד ויחס אישי. מורה אחד, שיטת לימוד אחת, לשלושים-ארבעים תלמידים... זו טעות ממדרגה ראשונה.

בנוגע לחומר הלימוד, אין שום סיבה שילדים ילמדו כל כך הרבה מקצועות. מדוע, למשל, ילד בכיתה ב' צריך ללמוד תנ"ך? הרי מטרת לימוד התנ"ך היא הבנה ביקורתית של הסיפורים שעיצבו

את העם היהודי (או שאולי כך אני רוצה להאמין. לשרי חינוך דתיים יש כנראה מטרה אחרת), וזו מטרה נפלאה. יש לנו תרבות כל כך עשירה, כדאי להכיר אותה וכדאי גם לבקר אותה. אבל ילדים בני שבע אינם מסוגלים לכך. לכן שיעורי תנ"ך הופכים לעוד שיעורים שבהם מנצחים להם תכנים שלא מדברים אליהם. משרד החינוך צריך לדחות את לימודי התנ"ך לפחות לכיתות

בית הספר היסודי צריך להניח את התשתית ללימוד אחר, שבו לילד יש אפשרויות רבות והוא יכול לגלות את החוזקות שלו.

ה'ו'. וגם ב"מדעים" מלמדים ילדים שמות של חיות וצמחים במקום לחבר אותם לרעיונות של העולם המרתק הזה. ובמקצוע אחר, "כישורי חיים", במקום שילדים יכתבו במחברות "איך לעזור לחבר" או "כיצד ללמוד מטעויות", צריך לשוחח איתם על כך בקבוצות קטנות כאשר שאלות כאלה ואחרות צומחות מתוך חייהם באופן טבעי ולא מונחתות עליהם על ידי המורות ומשרד החינוך.

יש לחשוב מחדש על הרעיון של מורה אחת המלמדת הרבה מקצועות שהיא אינה בקיאה בהם. התוצאה היא הוראה ברמה נמוכה

ביותר. אני זוכר זאת היטב. נכון, מורה אחת מכירה טוב יותר את התלמידים והם מכירה אותה ונוצר קשר אישי החשוב מאוד בגיל הזה, אך במקום זאת אני מציע מורות מקצועיות הבקיאות במקצוע שלהן ומורה אחת שכל מטרתה היא עזרה לתלמידים בתלאותיהם בבית הספר ומחוצה לו.

כמו כן צריך לדעתי לחשוב מחדש על כיתות המחולקות לפי גיל. ילדים מתבגרים בקצב שונה ולכן צריך כיתות בהתאם לגיל המנטלי שלהם ולא לגיל הכרונולוגי שלהם.

כל זה מוביל אותי לנקודה העיקרית: ילדים קטנים מגיעים לבית הספר היסודי מלאים באנרגיות; הם רוצים לרוץ ולשחק וגם ללמוד בדרכם שלהם. במקום "ללמוד בכיף" מכניסים אותם למשטר קפדני המנוהל על ידי צעקות של מורות המהדהדות באוזניי עד היום. זה אבסורדי לחלוטין. אפשר ללמד בצורה הרבה יותר יעילה ומהנה אם רק נתאים את דרכי ההוראה לאופיים של הילדים ונגוון אותן. למשל, ללמד גיאוגרפיה בעזרת טיולים, ללמד אנגלית בעזרת סיפורים מרתקים, ללמד עברית בעזרת אמנות, לתת לתלמידים בוגרים יותר ללמד את הקטנים. ואת כל זה צריך לעשות בסבלנות ובסובלנות, ללא הקפדה יתרה על הכללים וללא הפחדה, כי בכל זאת הם רק ילדים.

חטיבת הביניים הייתה ככל הנראה התקופה הקשה ביותר בחיי חברים חדשים, לימודים תובעניים, גילוי המיניות... וכל זה נדחס לשלוש שנים אינטנסיביות. גם בחטיבת הביניים צריך לעשות שינויים יסודיים, שינויים שתלמידים רבים מייחלים להם.

צריך שיעורי מחנך או שיעורים אחרים שבהם תלמידים יוכלו לדבר על גיל ההתבגרות והמצוקות שלו. לתלמידים לא נעים לדבר על כך עם המורות שאיתן הם נפגשים לפרק זמן קצר במסגרת לימוד המקצוע. וב"שעת מחנך" יושבים ארבעים ילדים עם הניידים שלהם והמורה אומרת להביא חולצה לבנה לטקס רבין... תלמידים בגיל חטיבת הביניים זקוקים לשיחות קרובות ותומכות יותר בבית הספר. בגיל הזה צריך יחסים קרובים יותר בין תלמידים למורים ולשם כך

המורים צריכים להכיר הרבה יותר טוב את התלמידים ולהעזו להיפגש איתם באופן אינטימי יותר.

חטיבת הביניים היא חוליה בדרך לבית הספר התיכון. עדיין אין לי תוכנית ברורה לבית הספר התיכון, אך נראה לי שהעיקרון המנחה צריך להיות מגוון גדול של מגמות ומקצועות, כך שכל תלמיד יוכל למצוא לעצמו נישא מתאימה, מגמה ומקצועות שמעניינים אותו. את החשיפה למגמות ולמקצועות יש להתחיל בחטיבת הביניים. כך שהתלמידים ידעו באיזו מגמה ובאילו מקצועות לבחור בתיכון ויוכלו

להצטיין בהם (ולא לקבל "עובר" על הקשקש). גם נושאי הלימוד במסגרת המגמה והמקצועות צריכים להתחלף לאחר פרק זמן, כך שתלמיד יוכל להתעורר מהדיעה שהנושא הוא לומד עכשיו קצת משעמם אבל הנושא הבא יהיה מרתק.

במקום "ללמוד בכיף" מכניסים את הילדים הקטנים למשטר קפדני המנוהל על ידי צעקות של מורות המהדהדות באוזניי עד היום.

בחירת התחום שבו תלמיד ירצה להתמקד לקראת בחינות הבגרות ולקראת החיים עצמם היא קריטית וחייבת להיעשות לאחר שיקול דעת

מעמיק. בית הספר צריך לספק לתלמידים כלים לבחירה מושכלת כזאת. בית הספר התיכון יכול להיות לא רק חוויה חברתית מעולה, אלא גם גן עדן של למידה משמעותית.

התיכון הוא שיאה של הלמידה בבית הספר; הוא צריך להיות השיא של הרחבת אופקים והעמקת החשיבה. כדי שהתיכון יהיה כזה אין טעם לייסר את התלמידים במקצועות ונושאים שאינם מעניינים אותם והם אינם מוכשרים בהם. אי אפשר לצפות מתלמיד ששונא מתמטיקה, למשל, שיצליח בה. למה לגרום לתלמידים ייסורים כאלה? ואלה באמת ייסורים! בכיתות הגבוהות לרוב התלמידים כבר יש תחושה די ברורה אילו תחומים מעניינים אותם ומתאימים לכישוריהם. בתחומים האלה הם רוצים להשקיע. במילים אחרות, יש

לבטל את מקצועות החובה, לאפשר לתלמידים לבחור את המקצועות שהם רוצים ללמוד, ולבחון אותם בהם. את 30 האחוזים שבהם יש בחירה, כפי שקבע שר החינוך לשעבר שי פירון, יש להרחיב לכלל הלימודים. איני מבין מה הטעם בהחלטה האווילית הזו להגביל את האפשרות ללמידה משמעותית ל-30 אחוזים בלבד. אם נער סקרן מבקש להעמיק בתחום מסוים, מדוע לא לאפשר לו? מדוע לקטול את חרוות הלמידה שלו ואת היצירתיות שלו?!

בשלוש השנים האחרונות בבית הספר יש לאפשר לתלמידים ללמוד רק את הנושאים שמרגשים אותם, שהם מוכנים לעבור בכל הספריות ובכל האתרים כדי לדעת

עליהם יותר. והמורים בנושא זה צריכים להיות הטופ שבטופ, חגורה שחורה. הם צריכים לדעת כיצד לתדלק את העניין של התלמיד ולהנחות אותו. כך, אני משוכנע, תלמידים ישתוקקו לקום בבוקר וללכת לבית הספר. וגם שיעורי ההצלחה בכחניות יעלו, שכן הילדים ייבחנו בתחומים שמעניינים אותם.

תשאלו, מהיכן יבואו המורים הרבים המתמחים בכל כך הרבה נושאים? לשם כך צריך לאחד את בתי הספר לבתי ספר ענקיים שיוכלו

לאפשר מסלולי לימוד רבים ומורים מומחים רבים.

ומכאן לנקודה חשובה מאוד בעיניי: שוויון. בית הספר צריך להיות מוסד שוויוני המאחד את כל המגזרים, העדות והקהילות. זו אולי אמירה קצת צבועה ממי שלומד בבית הספר ברום הכרמל המתבונן בהתנשאות על כל בתי הספר האחרים. אבל אני הייתי עושה הכול כדי להקים בתי ספר שבהם לומדים יחדיו חילוניים ודתיים, חרדים ודתיים לאומים, יהודים וערבים וגם – ובעיקר – עשירים ועניים.

**בחירת התחום
שבו תלמיד
ירצה להתמקד
לקראת בחינות
הבגרות ולקראת
החיים עצמם היא
קריטית וחייבת
להיעשות לאחר
שיקול דעת
מעמיק.**

מערכת החינוך מבודדת את כל הקבוצות האלה ומרחיבה את הפערים ביניהן במקום לצמצם אותם. היא צריכה למצוא את המשותף, לא את המפריד. הרי יש כל כך הרבה ללמוד מהשונים מאיתנו, מאמונות ומדרכי חיים אחרות. השיעור החשוב ביותר בחיים הוא לא במתמטיקה או בהיסטוריה אלא בפתרון קונפליקטים באמצעות הידברות, בהבנה של נקודות מבט שונות על החיים. זו מהות החינוך – לא כיסוי החומר, שיעורי בית ובחינות. מערכת החינוך צריכה להפגיש את כל ה"שבטים" החיים על פיסת האדמה הקטנה הזאת. זה חינוך!

גם וגם

נועה סיגל

.....
נועה סיגל היא תלמידת כיתה י"ב בבית הספר הריאלי בחיפה.

לקוראים שלום. נעים להכיר. שמי נועה סיגל. אני משתתפת בתוכנית הארצית לפיתוח מנהיגות צעירה LEAD, ואני לוקחת חלק בשנת שירות בבית הילדים "נווה חנה" בקריית גת, בית לילדים שהוצאו מהמשפחות שלהם בהוראת צו בית משפט. בהיותי תלמידה בכיתה י"ב בבית הספר הריאלי בחיפה הרחבתי במקצועות פסיכולוגיה-סוציולוגיה, ביולוגיה וספרות. רגע של שיתוף: אחרי שנים של התלבטויות, בחרתי לשים את הייעוד שלי כפעילה חברתית במקום הראשון (אבל לא הזנחתי את הלימודים).

בעמודים הבאים אציג את דעותיי בנושא "לאן פניה של מערכת החינוך הישראלית?", מה קורה בה בפועל ומה לדעתי צריך לקרות בה בעתיד.

לפני שאתחיל להטיח "משפטי מתבגרים", אנא הצטרפו אלי בדקות הקרובות למבצע "הטל ספק". כמבצע זה נשאל שאלות ונחפש תשובות. אומנם למדתי להתייחס בכבוד לדברי המבוגרים, אך גם למדתי שזה בסדר להטיל ספק בדבריהם מדי פעם.

בהזמנת העורכים (המבוגרים) לכתיבת ספר מאמרים זה, התבקשו הכותבים להביע את דעתם בנושא השינוי שנדרש כעת במערכת החינוך, שינוי שמרני או מהפכני. ואני משיבה, למה לדבר "או... או" אם אפשר לדבר "גם וגם" (דור ה-Z בכל זאת). אני מאמינה שצריך

גם לשמר את בית הספר המקורי, אך גם לשנות משהו בבסיסו. נישאר רגע עם טענה זו ונדרון בשלוש שאלות: מי, מה, איך:

1. מי אמור להשפיע על מערכת החינוך בישראל?
2. מה נכון לשמר ומה נכון לשנות?
3. איך צריך לעשות זאת?

1. שאלת "המי" – מי אמור להשפיע על מערכת החינוך

כאמור, אני פעילה ב-LEAD המנחה תלמידים בהקמת מיזמים חברתיים אישיים. המיזם אותו אני מקימה עוסק בחינוך במסגרת מערכת החינוך. רגע רגע... אומנם אין כל חידוש בכך שבני נוער מקימים פרויקטים מוצלחים מזה שנים, אבל בני נוער שלוקחים את המושכות לידיים בנוגע לשינוי במערכת החינוך, מערכת החינוך שהם לומדים בה ותוכננה כולה על ידי מבוגרים, בזה יש חידוש.

ובכן, האם נכון לאפשר לבני נוער להשפיע על מערכת החינוך שבה הם לומדים, על תכניה ועל הוראתם? הם הרי אינם קובעי מדיניות מבוגרים, מנוסים ומשכילים, היושבים בראש הפירמידה; אין להם די ניסיון והשכלה וגם לא סמכות פורמלית להשפיע. ובכל זאת, כ"לקוחה" של מערכת החינוך, הצלחתי לזהות קושי רגשי מהותי שלי ושל קבוצת השווים שלי, שהמערכת אינה מזהה ואינה נותנת לו מקום. כך נולד פרויקט "לשבור את הקרח" (נדבר עליו בהמשך).

ונגיד שבני נוער מזהים קשיים ומקימים מיזמים לצורך התמודדות איתם, האם בכוחנו לחולל שינוי? ואולי המושג "מנהיגות צעירה" הוא אוקסימורון? ההתנסות בפרויקט שלי לימדה אותי שלא, שמנהיגים צעירים כן יכולים להשפיע. יתר על כן, בני נוער הם הכי משפיעים על בני נוער מתוקף היותם קבוצת השווים. אנחנו מדברים באותה שפה ונותנים אמוץ זה בזה, ולכן יכולים להשפיע זה על זה. אולי אנחנו לא "אפויים עד הסוף" אבל דווקא בגלל זה יש לנו יתרון שאין לאלה ש"אפויים עד הסוף".

אז מי אמור להשפיע על מערכת החינוך? אנחנו, הצעירים, ה"לקוחות" של מערכת החינוך, כי מבחינות מסוימות נעשה זאת טוב יותר. ובכן, יש מקום ל"גם וגם" – גם בני נוער וגם מבוגרים יכולים וצריכים להשפיע על מערכת החינוך, ורצוי בשיתוף פעולה.

2. שאלת "המה" – מה נכון לשנות ומה נכון לשמר

מה נכון לעשות כדי שמערכת החינוך בישראל תצליח לחנך אותנו ולאפשר לנו להתפתח בחמישה תחומים, שהם לדעתי התחומים העיקריים שעליהם החינוך צריך "לעבוד" – השכלי, הרגשי, החברתי, הגופני וההתנהגותי? האם מערכת החינוך מאפשרת לנו להתפתח בכל חמשת התחומים האלה?

כדי לענות על שאלה זו כדאי לבדוק תחילה על מה מערכת החינוך שמה דגש. נתחיל מהסוף. בתום 12 שנות לימוד אנחנו מוערכים באמצעות תעודת בגרות. כדי להשיג תעודת בגרות טובה, המערכת מובילה אותנו לפתח מיומנויות שונות, כגון מיומנויות של שינון בעל פה, חלוקת קשב ועמידה בתנאי לחץ. אלה המיומנויות המרכזיות הנרכשות בתהליך ההכנה לבגרות. אך ישנן מיומנויות אחרות החשובות לא פחות, אולי יותר, בחיים שאחרי בית הספר, כגון חשיבה יצירתית וקבלת החלטות, מיומנויות של מנהיגות, תקשורת בין-אישית ותוך-אישית, והן אינן מקבלות מספיק במה בבית הספר. השגת ציון 100 באזרחות, למשל, אינה עושה אותך לאזרח טוב. ממדים רבים של התפתחות אישית נשארים מחוץ לתחום.

חשוב ללמוד את שירי ביאליק ככתבם, אך חשוב גם החיבור לצד הרגשי והחברתי. מקצועות הליכה מסמלים עבר, היסטוריה, לאומיות. חשיבותם היא לא בשינון עובדות ומושגים, אלא בספיגת מיומנויות המטפחות את הפוטנציאל שטמון באדם. שינון לבחינות מייצר בקרב תלמידים "אנטי-למידה" ואינו מאפשר את הפתיחות הנדרשת להתפתחות אישית. גם בעניין זה נדרשת גישה ה"גם וגם": גם ללמוד את מקצועות הלימוד "הקלאסיים" וגם לפתח באמצעותם ובאמצעים אחרים מגוון מיומנויות.

בעבר מערכת החינוך שירתה היטב את המדינה והייתה יעילה למדי בשלב "בניין האומה", אך אומה כבר יש וקיומה אינו מוטל בספק כמו לפני שבעים שנה. הערכים והצרכים של ימינו שונים לגמרי ולכן צריך לחשב ערכים וצרכים מחדש. עלינו להגדיר מהי מטרת מערכת החינוך ולגזור ממנה את היעדים להשגתה. המטרה היא התפתחות בחמשת התחומים: השכלי, הרגשי, החברתי, הגופני וההתנהגותי. המורה שלנו למתמטיקה אמר לנו: "מי שחושב שהביטחון של היום הוא הביטחון של המחר, טועה. רק מי שמבין שהחינוך של היום הוא הביטחון של המחר, יוכל לעשות שינוי." התלמיד של היום הוא האזרח של המחר ולכן יש לשים דגש על התפתחות אישיותו של הפרט בחמשת התחומים כדי שיוכל לגבש את זהותו ולממש את הפוטנציאל האישי שלו.

כדי להשיג תעודת בגרות טובה, המערכת מובילה אותנו לפתח מיומנויות שונות אך ישנן מיומנויות אחרות החשובות לא פחות, אולי יותר, בחיים שאחרי בית הספר.

3. שאלת "האיך" – איך צריך לעשות זאת? לשמר ולשנות

בקיץ 2018 השתתפתי ב"מסע לפולין". אחרי יום טעון באושוויץ, אודליה חברתי הציעה שנעביר יחד סדנת כתיבה יוצרת לקבוצה. הרעיון נבע מהצורך ב"פלטפורמה מאפשרת", כזו שתייצר חיבור לרגש ותייצר אצלנו גירוי מחשבתי, להעמיק ולהבין את מה שקרה שם, לצאת מהבלבול הרגשי ומהמשפט "זה בלתי נתפס" שחזר על עצמו שוב ושוב. עד לאותו רגע רוב המסע התרכז בהיסטוריה, בנתונים ובמספרים. כלומר, בתחום הקוגניטיבי. אך הצורך בעיבוד הרגשות נכח באוויר באופן בולט. אני מודה שרעיון העברת סדנה רגשית היווה אתגר לא פשוט שלווה בחששות מכישלון ומאנטגוניזם

מצד התלמידים. אך קושי מורכב הרבה יותר נוצר אחרי שהובהר לנו ש"המערכת" אינה פתוחה לקבל פעילות מסוג זה.

למרות זאת, באותו ערב עשינו זאת. כל תלמיד קיבל דף ועט והתבקש לכתוב, כל דבר, בכל מבנה, אורך, צורה, שירצה. הנושא היה: "משהו שתפס אותי היום, חומרי ו/או רוחני". החובה היחידה שהמשתתפים נדרשו לה הייתה להתמסר לתהליך. כל אחד תפס פינה בחדר בתנוחה ייחודית לו ואתגר את עצמו להילחם ברגשותיו המעורבים. מובן שלא לכולם זה היה קל. חלק מהתלמידים הביעו התנגדות לא מילולית עד כדי כמעט ויתור. בתום חצי שעה התחלנו לשתף. תלמיד אמיץ אחד פתח את הלב ורכים עשו זאת אחריו. אודליה הזכירה כמה חשוב לא לשפוט, ובזכות אמירה זו רוב התלמידים הקריאו את היצירות שלהם והרגישו תחושת גאווה. נסו לתאר לעצמכם את האווירה האינטימית שנוצרה בחדר עם שלושים תלמידים. דמיינו את המילים היוצאות מפיו של המקריא אל המעגל ונוגעות בכל אחד. בעיני מדובר בקסם. מיומנויות כמו "לאתגר את עצמי", "להתחבר לרגשותיי", "לבטא ולגבש את עמדותי"... כל כך הרבה בערב אחד של התמסרות.

לאור הצלחת הסדנה, התבקשנו במהלך המסע להעביר את הסדנה גם בקבוצות נוספות. גם בהן נוצרו מחשבות ורגשות עמוקים שלא חשבנו שיוכלו להיווצר. וזו לא רק אדמת פולין שגרמה לאינטימיות בקבוצה, אלא הרצון להיפתח למשהו חדש.

מה היה קורה אילו עשינו זאת באופן קבוע במקום שבו אנו מבלים יותר זמן מבכל מסגרת אחרת, בבית הספר? איני טוענת שהסדנה שלנו, המבוססת על כתיבה יצירתית, היא הדרך היחידה. אך לא חסרות דרכים לגרום להיפתחות ולהתפתחות. אנחנו רק צריכים להעז ולמצוא אותן.

חודשיים אחרי המסע, בערב מסכם עם ההורים, כל תלמיד קיבל חוברת קטנה ובה עשרים קטעים שנולדו מלבבות תלמידי השכבה. תלמידים אחדים הקריאו את מה שכתבו. כמו ילד קטן שמראה להורים ציור מצבעי פנדה, ככה הרגשנו. היינו גאים בהתמודדות

עם האתגר, בהבעה עצמית, בהתפתחות אישית. בעיניי, התפתחות ומיצוי פוטנציאל כאלה יכולים להתחיל בכיתה, בחבורה אקראית של תלמידים המסייעים זה לזה לצמוח ולגדול.

אז מה אני מציעה, שינוי "מהפכני" או "שמרני"? אני מציעה "גם וגם". שימור התוכן החינוכי הוא הכרחי (כי הוא באמת חינוכי), אבל אני מאמינה שהמוקד נמצא במקום הלא נכון. המוקד לא צריך להיות בציוני הבגרות, אלא בהתפתחות האישיות של התלמיד, בהתפתחות המיומנויות והיכולות של היחיד.

באופן ממוקד יותר, אני מציעה מערכת חינוך המפתחת אינטליגנציה רגשית. ומדוע אינטליגנציה כזו חשובה כל כך לבני נוער?

כחלק מההתנסויות החדשות של גיל ההתבגרות, בכיתה י"א היה לי חבר. מערכת היחסים שלי איתו נראתה לי באותה ימים מאוד מורכבת; בכמה צמתים הייתי צריכה לקבל החלטות "גורליות". כדי לבחור בכל פעם מחדש בקשר הזה היה עלי להבין מה אני מרגישה ביחס למצב ולפעול מתוך הבנה זו. אז הנה הבעיה: לא הצלחתי להבין בדיוק מה אני מרגישה. התייעצתי עם אימא ועם חברה, כל אחת יעצה לי אחרת, אבל הבחירה הסופית הייתה שלי. וכשניסיתי לזהות את

רגשותיי, פשוט לא הצלחתי! הדבר הוביל לתחושת תסכול. ולאט-לאט שמתי לב שהקושי בזיהוי רגשות והבעתם תקף בחיי לא רק ביחס לתחום האהבה, אלא גם ביחס להורים, לחברים ולעצמי. כשיצאתי לבדוק מה מצבם

**אז מה אני מציעה,
שינוי "מהפכני"
או "שמרני"? אני
מציעה "גם וגם".**

של בני נוער אחרים בתחום, התברר לי מהר מאוד שרוב בני הנוער מתקשים לזהות את הרגשות שלהם, מתקשים להסביר מה מפריע להם, ושברדרך כלל הדבר בא לידי ביטוי בתופעות של תסכול ולחץ בתחומי חיים שונים.

ומכאן נולד הפרויקט "לשבור את הקרח"⁴³ העוסק בטיפוח אינטליגנציה רגשית בבני נוער, שאני מקימה במסגרת LEAD. בפרויקט, חצי כיתה י' נפגשת פעם בשבוע למעגל שיח עם מנחה קבוצות באינטליגנציה רגשית. מטרת הפרויקט היא להעניק לבני הנוער ארגז כלים להבנת הרגשות מתוך התנסויות חדשות ומורכבות של גיל ההתבגרות, והתנסויות שיבואו לאחר מכן במהלך החיים. הפרויקט רץ באותה השנה בקרב 60 בנות ובני נוער.

אינטליגנציה רגשית באופן כללי היא היכולת לזהות, להבין ולהשתמש ברגשות על מנת להתמודד עם עצמנו, עם אחרים ועם הסביבה בהצלחה; אוסף של יכולות ומיומנויות רגשיות, אישיות וחברתיות, המשפיעות על היכולת הכללית שלנו להתמודד באופן אפקטיבי עם אתגרים בין-אישיים ותוך-אישיים מורכבים. ה־EQ (Emotional Intelligence) חשובה לא פחות, אולי יותר, מה־IQ. הספרות המחקרית הוכיחה שניתן לדמות אינטליגנציה רגשית לשריר שעבודה עליו מחזקת אותו. מחקרים הראו כי אומנם אנחנו נולדים עם מנת משכל מסוימת (שיש בה יסוד גנטי), אך הסביבה הינה גורם מכריע. עוד הראו המחקרים כי אנשים בעלי אינטליגנציה רגשית מפותחת יוצרים קשרים חברתיים טובים יותר ומתמודדים עם מצבים מורכבים בצורה יעילה יותר. הם יודעים לנווט רגשות שליליים לחיוביים ואיכות החיים שלהם טובה יותר. תחושות כמו לחץ ותסכול, שנובעות מאבחון רגשות לקוי נחסכות, והם מסוגלים לממש את הפוטנציאל האישי שלהם. אינטליגנציה רגשית מפותחת מקדמת הערכה וקבלה עצמית, אמפתיה, אחריות חברתית, גמישות, פתרון בעיות, רגישות, סובלנות למצבי לחץ, ויסות עצמי ואופטימיות. כל אלה ועוד הם רכיבים מרכזיים באינטליגנציה הרגשית.

זהו, מבצע "הטל ספק" הסתיים וגישת ה"גם וגם" הוסברה והובנה. כעת צריך לעשות שינוי בשלושת המדורים: "מי" – לחזק את הנוער

43 © כל הזכויות לפרויקט "לשבור את הקרח" שמורות לנועה סיגל. שימוש ברעיון, בשם או בלוגו ייחשבו כהפרת זכויות יוצרים.

ולעודד אותו לעשות שינויים במערכת החינוך; "מה" – לשנות את מטרת החינוך ולשים דגש על מיומנויות חיוניות לחיים, בעיקר מיומנויות רגשיות; "איך" – באמצעות פעולות המאפשרות לבני הנוער לבטא את רגשותיהם ולהכיר אותם. וכל זאת כדי לפתח את התחומים הקוגניטיבי, הרגשי, החברתי, הפיזי וההתנהגותי, לאפשר להם, לכל תלמיד ותלמידה, לממש את הפוטנציאל הגלום בהם.